

terres foren repoblades amb gent nova per Guifré: no hi havia sarraïns. No hi havia bisbe, no hi havia comte ni vescomte, no hi havia estructures sòlides d'organització política, tampoc no hi havia el buit total. La penetració de l'escriptura carolina és el senyal de l'arrencada, i a Vic, potser més que als bisbats veïns, la influència de la visigòtica triga a esvaïr-se.

El substrat cultural autòcton porta els autors a estudiar les escoles, les restes de possibles exercicis escolars, la confecció i les col·leccions de llibres, el nivell cultural assolit per alguns membres del Capítol vigatà. És molt il·lustratiu per a corroborar les idees centrals de l'obra d'Alturo i Alaix l'estudi dels mss. confeccionats a Vic a partir del segle IX ex, i la comparació d'algunes escriptures vigatanes amb textos francs, papals i narbonesos. I atès que *quod abundat non nocet*, encara són transcrits tres documents d'escriuans autòctons, dels anys 913, 933 i 949. Tot plegat es remata amb un estudi llarg, detallat i, naturalment, documentat sobre un altre canonge escrivà: Recared, en paral·lel amb Adanagell, gran personatge que prefigura l'esclat del segle XI, amb Oliba, Guibert i Quintilà.

El llibre sembla a voltes un agregat d'estudis diversos, i ho és en part, perquè hi són exposades matèries diverses. Però li dona unitat la recerca de la pervivència, de la formació i de la progressió lenta de la capacitació cultural en territori vigatà. Tenint en compte aquest fil i el fet que indagar seqüències històriques precises en una part molt petita del món carolingi, gairebé marginal, és agosarat i perillós, l'obra d'Alturo i Alaix resulta convincent. Això es deu al que hem anomenat els excursos, terme que no fem servir en el sentit de desviacions, sinó més aviat en el d'ampliacions. El món carolingi de la documentació catalana és un món de quotidianitats, mancat generalment d'èpica sorollosa. Teixir un relat històric sobre el dia a dia cultural d'un territori demana capacitat d'omplir buits, capacitat de suposar allò que no ha estat escrit sense torturar la naturalesa de les coses, suposar amb un sentit crític actiu, saber nuar els fets amb els personatges i amb les romanalles que han perviscut d'aquell món, en una síntesi coherent i ponderada. Les possibles manques de proporció entre els diversos sectors del llibre que es pugui retreure són més aviat degudes a l'escassa proporcionalitat de les fonts: els buits documentals són els que són i no obeeixen regles de proporcionalitat. En canvi hi ha una proporcionalitat que ha estat observada rigorosament: Cada tema, cada personatge estudiat en la perspectiva d'una història cultural ha estat tractat amb el mateix rigor científic, aportant tots les fonts disponibles i treballant-les a fons, sense concessions a la facilitat. El resultat és un tapís amb clars i obscurs, amb zones que han pogut ésser més definides que altres. El llibre, en el seu conjunt, relata una història verídica, que només es podrà rebatre amb l'acumulació de dades i la capacitat d'organitzar-les que han demostrat els autors de la biografia d'Adanagell.

Jaume de PUIG OLIVER
Institut d'Estudis Catalans

Sergi GRAU TORRAS, *Les transformacions d'Aristòtil. Filosofia natural i medicina a Montpeller: el cas d'Arnau de Vilanova (c. 1240-1311)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2020, 263 p.

La traducció al llatí i la recepció del corpus aristotèlic a les universitats europees durant els segles XII i XIII va marcar un punt d'inflexió en la cultura llatina occidental,

ja que va conduir progressivament a una renovació científica i filosòfica i a la transformació de la visió del món que hom tenia. Més enllà dels canvis que van tenir lloc en l'àmbit de la teologia i de l'estudi de les arts, l'obra que presentem senyala una de les conseqüències històriques més rellevants que va tenir la introducció i assimilació de l'obra d'Aristòtil per la llatinitat: la dotació de contingut i fonaments teòrics a la pràctica mèdica i la subseqüent creació d'una nova disciplina, la medicina.

Dins de la col·lecció *Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials (TSFCS)*, l'Institut d'Estudis Catalans ha publicat recentment el treball de filosofia de Sergi Grau Torras, qui va ser guanyador del Premi IEC de Filosofia Joaquim Carreras i Artau en la sessió plenària del 9 de març de 2017 de l'IEC. La proposta de la ponència la van formar els senyors Pere Lluís Font, Josep Olesti i Jaume de Puig, membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC. L'obra ha sigut editada per Jaume Mensa i Valls (membre de l'Institut d'Estudis Catalans) i la seva publicació ha sigut patrocinada pel Fons Noguera, de la Fundació Ramon Noguera. Es tracta de la síntesis actualitzada de la tesi doctoral de Sergi Grau, titulada *La recepció d'Aristòtil en la medicina d'Arnau de Vilanova (c. 1240-1311). Estudi de les citacions i anàlisi dels continguts en l'obra mèdica autèntica*, que va ser defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona el 23 d'octubre de 2015.

Com bé indica el seu títol, l'obra és un estudi de l'assimilació i influència que van exercir la filosofia natural i la lògica aristotèliques en l'àmbit mèdic —tant teòric com pràctic— i universitari llatí. L'estudi parteix i es basa fonamentalment en una anàlisi de les citacions aristotèliques que presenta l'obra mèdica d'Arnau de Vilanova (c. 1240-1311). Arnau, que va estudiar i exercir com a docent a la Facultat de Medicina de Montpeller, és un dels metges i teòlegs més reconeguts i prestigiosos de l'edat mitjana llatina. En l'àmbit que ens ocupa, també és un dels representants del sorgiment de la nova disciplina mèdica, o d'una nova concepció de la medicina, que va tenir lloc a partir de l'aplicació dels conceptes i de les idees aristotèliques a Occident.

El contingut de l'obra es divideix en tres parts. En la primera (p. 19-76), Grau estudia la recepció de les obres d'Aristòtil durant els segles XII i XIII, la qual va ocórrer de forma progressiva i no pas immediata, gràcies a les traduccions llatines com les de Gerard de Cremona. Entre els principals centres universitaris europeus que van introduir i acceptar el *Corpus Aristotelicum* com a matèria d'estudi l'autor en destaca la Universitat de Paris, la Facultat de Medicina Montpeller i les escoles italianes, concretament les d'estudis d'arts i de medicina. Ara bé, tot i que l'assimilació de la lògica aristotèlica va ser clau per a la medicina i per a la creació del que l'autor anomena «la racionalitat del metge», Grau centra l'atenció del lector en la nova conceptualització de la medicina a la qual conduí la implementació de la filosofia natural aristotèlica en els estudis mèdics. A partir del segle XIII, la medicina va passar a ser considerada una disciplina autònoma que, fonamentada en els nous principis teòrics de la filosofia natural, recollia la vessant pràctica d'aquesta o n'era, en altres paraules, la seva aplicació pràctica vehiculada pel metge. Aquesta transformació de la disciplina va incidir directament en la praxis mèdica, la qual, després de ser estudiada en àmbit universitari, va ser estandarditzada i professionalitzada. Així, més enllà de l'estudi de l'arribada i introducció de l'obra aristotèlica en la cultura llatina —de la qual Grau n'ofereix un relació històrica molt completa— la publicació també conté seccions de filosofia en les quals s'indaga en el canvis conceptuals i teòrics que van tenir lloc a partir de la recepció de l'obra aristotèlica.

La segona part de la publicació (p. 77-228), titulada *Arnau de Vilanova i Aristòtil*, constitueix el gruix del text i en ella l'autor estudia la presència d'Aristòtil en les obres mèdiques d'Arnau de Vilanova. I ho fa tan pel que fa a l'obra coneguda d'Arnau, com per que fa a les traduccions, reelaboracions, comentaris i aforismes que se n'han fet. Arnau de Vilanova va cultivar gairebé tots els gèneres de la literatura mèdica —com indiquen el seu comentari a les autoritats mèdiques, el tractat teòric i de filosofia natural, els aforismes, la summa o compendi de medicina teòrica, el regiment de sanitat, la monografia especialitzada o el tractament específic adreçat a un pacient— emprant «un gran ventall d'obres aristotèliques que abasten diferents camps del coneixement» (p. 17). Sergi Grau analitza vint-i-vuit obres mèdiques autèntiques del corpus arnaldian, de les quals dotze fan referència a la figura o a l'obra aristotèlica. Entre aquestes, pel nombre de mencions a Aristòtil que inclouen, l'autor en destaca cinc, a saber: el *Tractatus de intentione medicorum*, el *Tractatus de humido radicali*, l'*Speculum medicinae*, el *Commentum supra tractatus de malicia complexionis diversae* i la *Repetitio super Vita brevis*.

L'autor estudia les nombroses referències arnaldianes a les obres lògiques aristotèliques —a saber: les *Categoriae*, els *Analytica posteriora*, els *Topica* i els *De sophisticis elenchis*— que condueixen a pensar amb la probabilitat que Arnau hagués estudiat arts. Grau també analitza les referències arnaldianes a les obres aristotèliques de filosofia natural —com són la *Physica*, el *De caelo*, el *De generatione et corruptione*, els *Meteorologica* i els *Parva naturalia*— les quals són més nombroses que les anteriors, probablement pel gran nombre d'obres de medicina teòrica que va escriure. A partir de les referències textuals i de la interiorització conceptual del seu contingut, també es prova que Arnau de Vilanova conegué el *De anima* i, sobretot, la *Metaphysica* i l'*Ethica* aristotèlica, que són obres que van exercir una gran influència en el metge català. Cal esmentar que aquestes referències arnaldianes a l'obra aristotèlica són, en general, indirectes i no literals.

De l'assimilació de les obres de filosofia natural d'Aristòtil, Arnau en va extreure algunes idees fonamentals per a desenvolupar el seu propi pensament i discurs, entre les quals Grau en destaca teories fisiològiques i biològiques com la de la posició del cor com a primer principi i òrgan en el qual s'origina el moviment o com la idea de la humitat radical. Però Sergi Grau també ens descobreix que Arnau de Vilanova va recórrer a la filosofia natural aristotèlica per a desenvolupar diversos aspectes de la teoria mèdica i per a poder discutir i confrontar les desavinences teòriques entre la filosofia natural i la medicina. O, en altres paraules, per a determinar i delimitar el domini, les competències i certes de les dues disciplines suara esmentades. El cas és que l'extensa obra mèdica d'Arnau, fortament influenciada per Galè i també, és clar, per Aristòtil, va contribuir a definir la medicina i la seva tasca com a ciència en el sentit escolàstic del terme, és a dir, com un coneixement cert *ex causis*, que procedeix dels principis de les causes universals cap als efectes. És a dir, Grau, en el seu estudi de l'obra mèdica arnaldiana, hi constata l'atribució de la idea aristotèlica de *scientia* a la medicina, una disciplina estructurada «amb caràcter epistemològic i dividida entre una teoria i una pràctica» (p. 226). Posteriorment, Arnau aplicaria les disquisicions teòriques a la seva pràctica mèdica, la qual, en contra d'una concepció exclusivament empírica i pràctica (*techné*), hauria trobat una base racional, unes *regulae rationis*, en els clàssics.

La tercera part de l'obra reuneix els apèndixs que, en aquest cas, estan formats per les llistes d'obres autèntiques, dubtoses i probablement apòcrifes d'Arnau de Vilanova; les fonts; una extensa i completa bibliografia i l'índex d'antropònims.

Amb tot, l'exhaustiu i complet estudi de Sergi Grau prova que Arnau de Vilanova demostra tenir un gran coneixement de gairebé tota l'obra aristotèlica que havia estat traduïda al llatí i introduïda a les facultats d'arts durant l'edat mitjana. Mitjançant la integració d'Aristòtil com una autoritat en les seves obres, Arnau va introduir nous elements teòrics en els debats de l'època, marcats per les discussions entre la filosofia natural i la medicina, la qual cosa va conduir a establir una nova disciplina mèdica.

La qüestió plantejada per aquesta obra és un indicador més, encara que molt rellevant, de la revolució filosòfica i científica que va tenir lloc a partir de la traducció al llatí de part de l'obra aristotèlica. Aquesta revolució és sol estudiar des del camp de la filosofia i de la teologia, a causa de la necessitat que va sorgir de repensar aquestes disciplines i la seva relació a partir del segle XIII precisament per intentar fer compatibles i harmonitzar la filosofia clàssica vehiculada per Aristòtil amb els principis del cristianisme —com, per exemple, l'intel·lecte agent aristotèlic amb la il·luminació augustiniana o l'eternitat del món amb la creació *ex nihilo*. L'obra de Sergi Grau, editada amb molta cura, indica que aquesta transformació conceptual va transcendir els límits de la filosofia i va exigir i facilitar canvis en la conceptualització d'altres disciplines, com és la medicina.

Maria CABRÉ DURAN
Universitat de Girona

Vicent FERRER, *De suppositionibus*, a cura de J. BATALLA, E. de la CRUZ VERGARI & R. D. HUGHES, Santa Coloma de Queralt, Obrador Edendum – Universitat Autònoma de Barcelona – Institut d'Estudis Catalans – Universitat Rovira i Virgili 2021, 793 p.

Abans d'esdevenir un erudit predicador i fer-se un nom com a polític eclesiàstic, Vicent Ferrer (1350-1419) va dedicar-se a estudiar qüestions filosòfiques, tal com demostren els dos tractats lògics que va escriure quan era a Lleida exercint de docent: *De suppositionibus* i *Quaestio de unitate universalis*. La col·lecció *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae* editada per Obrador Edendum acaba de publicar la primera d'aquestes obres de filosofia, sobre la *suppositio*, que Ferrer va escriure a mitjans del segle XIV a l'*studium generale* lleidatà de l'Orde dels dominics. La segona d'aquestes obres, la *Quaestio* sobre la unitat universal, fou editada per la mateixa col·lecció l'any 2010, a cura d'Alexander Fidora i Mauro Zonta, en col·laboració amb Josep Batalla i Robert D. Hughes. En aquella ocasió, es va publicar el text llatí de l'obra, amb la versió hebrea medieval i amb les traduccions catalana i anglesa.

En el tractat *De suppositionibus*, Vicent Ferrer ofereix una doctrina molt sofisticada de la suposició que, en l'àmbit de la filosofia del llenguatge, podem entendre com una teoria general de la referència. L'estudi de Ferrer parteix de —o s'inspira en— una incipient doctrina tomista (*secundum sententiam veridicam sancti Thomae*) i, així, entra en confrontació amb alguns lògics contemporanis, com els nominalistes. Tanmateix, es tracta d'una obra de joventut que va ser fruit d'un ensenyament precoç, de tal manera que s'hi treballen i refonen un ampli ventall de consideracions de la lògica tradicional, les quals van esdevenir accessibles i útils per als estudiants de l'autor.

El sumari de l'obra consta, en primer lloc, d'una completa *Introducció*, en català i en anglès (9-167); en segon lloc, del text llatí *De suppositionibus* amb la seva traducció